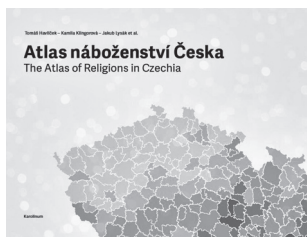

LITERATURA

Havlíček, T., Klingorová, K., Lysák, J. a kol.: Atlas náboženství Česka (The Atlas of Religions in Czechia). Karolinum, Praha 2017, 224 s. ISBN 978-80-246-3794-5.

Ačkoli od vydání publikace uběhly čtyři roky, dle názoru recenzenta stojí Atlas náboženství Česka, jenž upoutá na první pohled svým netradičním formátem na šířku, dodnes za zvýšenou pozornost. Knižních děl zařaditelných do religiозní geografie nevyhází v Česku mnoho, ostatně i badatele, kteří se této geografické disciplíně věnují, lze jednoduše spočítat. Mezi nejznámější religiозní geografy patří

Tomáš Havlíček, který se problematice dlouhodobě na Univerzitě Karlově věnuje a je vůdčí osobností týmu, jehož výzkum dosahuje mezinárodní pozornosti. Právě Tomáš Havlíček spolu s geografkami Kamilou Klingorovou a Hanou Kopáčovou, kartografem Jakubem Lysákem a religionistou Zdeňkem Vojtíškem stojí za vznikem recenzované publikace. Složení autorského kolektivu napovídá, že se čtenáři dostává do rukou dílo, které pracuje s poznatky různých vědních oborů, ostatně stejně jako religiозní geografie samotná. Je chvályhodné, že se témata blízká atlasu náboženství v posledních letech objevují především ve formě kvalifikačních prací jako *Tematický atlas Církve adventistů sedmého dne* (2018) Daniely Valchářové, *Adventist and Mormon congregations in Czechia: Distribution, position and manifestations of social capital* (2010) Daniela Reevese či knihy *Encyklopedie menších křesťanských církví v Česku* (2015) Zdeňka Vojtíška a Zdeňka Nešpora. Atlas se opírá o koncept religiозní krajiny, což je soubor vztahů mezi náboženskými projevy a geografickým prostorem. Takováto definice vychází z děl předních religiозních geografů jako Lily Kong (2004) či Hans Knippenberg (2005). S prostorem pak úzce souvisí lidská populace, která jej obývá. Výzkum religiозní krajiny sahá od zkoumání krajinného rázu po náboženskou příslušnost obyvatelstva a její projevy. S takovýmto bádáním souvisí postihování sekularizace, sakralizace

a také ekumenizace v krajině. Obecně vzato, religiózní geografie se zaměřuje spíše na masovější aspekty náboženství, zatímco jeho mikroúroveň přenechává religionistice.

Atlas je psán souběžně v českém a anglickém jazyce, což zvyšuje přístupnost publikace badatelům ze zahraničí, pro které může být Česko, jež má ve světě poněkud zjednodušené renomé bašty ateismu, lákavým objektem výzkumu. V atlasu je užíváno názvu Česko/Czechia, což je v souladu se snahou české geografické komunity o rozšíření užívání tohoto pojmenování pro naši domovinu. Atlas obsahuje především kartografická a textová vyjádření, ale nacházejí se v něm rovněž fotografie či tabulky. Jeho autoři neskrývají částečnou inspiraci atlasu náboženství z jiných států světa. Kniha je strukturována do tří částí. První část se zabývá náboženským vyznáním obyvatel Česka, zaměřuje se na současný stav a změny v absolutních i relativních číslech u jednotlivých uskupení od roku 1989 (či spíše po roce 1991, v němž bylo provedeno SLDB), které se snaží zakomponovat do širšího společenskovedního rámce. Důraz je kladen na regionální rozdíly, které jsou zřetelné z množství tematických map. Tematické mapy zobrazují Česko rozdělené na správní obvody obcí s rozšířenou působností (SO ORP), jen u náboženských uskupení s výrazným regionálním působením se vyskytují i mapy zobrazující úroveň jednotlivých obcí v rámci regionu. První část obsahuje množství informací jak o tradičních církvích, tak o těch novějších či imigrantských. Druhá část zahrnuje terénní výzkum náboženské krajiny v rozličných modelových územích s využitím mnoha metod bádání, na jehož základě jsou vytvořeny podrobné mapy sakrálních staveb, jejich typu, stavu a stáří. V tomto oddílu je možno nalézt fotografie vybraných sakrálních objektů. Z druhé části publikace je patrný poctivý terénní průzkum ulice od ulice, mnohdy navíc spojený s pohledem tzv. insidera na vymezený mikroregion. Třetí část je věnována specializovaným mapám především ve formě kartogramů a kartodiagramů, které řeší četnost sakrálních staveb v krajině, výměru navracené půdy v rámci církevních restitucí či vztah religiozity k demografickým, společenským, ekonomickým a politickým fenoménům. Každá z částí je uvedena obecnějšími tvrzeními, které jsou opřeny o relevantní informační zdroje, metodikou výzkumu a postupem práce.

V první části je lehce problematický výběr náboženských uskupení, kterým byly věnovány speciální kapitoly. Například početné subjekty *Pravoslavná církev v českých zemích* (20 628 věřících) a *Ruská pravoslavná církev, podvorje patriarchy moskevského a celé Rusi v České republice* (5 884 věřících) jsou přes ne zrovna ideální vzájemné vztahy zahrnuty do jedné kapitoly, zatímco *Starokatolické církvi v ČR* (1 736 věřících) je vyhrazena speciální kapitola. Snaha o určitou generalizaci je pochopitelná, nicméně by se mohla dotknout některých věřících pravoslavných církví. Je záhodno ocenit komparaci výsledků SLDB s dalšími informačními zdroji. V kapitole věnované *Římskokatolické církvi* je tak přihlédnuto k výsledkům tzv. sčítání účastníků bohoslužeb, které umožňují odhadnout počet praktikujících nebo

formálních římských katolíků. Nicméně i sčítání účastníků bohoslužeb má své slabiny, jako je upozornění věřících ze strany farností na konání sčítání předem či zahrnutí osob, které se bohoslužby spojené se sčítáním přímo neúčastní. Pozoruhodné je rovněž srovnání počtu věřících hlásících se k *Federaci židovských obcí* a neinstitucionalizovanému judaismu s počtem členů (interní statistikou) židovských spolků a institucí spjatých s Federací židovských obcí. Téměř polovina obyvatel zapojených do židovských spolků a institucí se neidentifikuje s judaismem. Na tomto místě si recenzent troufá nabídnout možná vysvětlení oné diskrepance, které se v publikaci nenalézá. Buď jde o příznivce židovské kultury z řad nežidů, sekulární židy, nebo o osoby, u kterých přetrvává neblahá historická paměť zneužití údajů z censů nacisty. Nepříliš ochotná identifikace s náboženstvím je patrná též u buddhistů, někteří z nich totiž směr vnímají jako životní filozofii. Nepříliš reprezentativní je zmínka o pohanských obřadech na pohanských posvátných místech s účastí jednoho věřícího na straně 108. Autoři zjevně řešili problém ve věci kategorizace osob, které na otázku ohledně náboženského vyznání v dotazníku SLDB neodpověděly, a pohybují se tak v jakési šedé zóně. Na úrovni celého Česka nabídli dva kartogramy (s. 118, 119), které zohledňují jak proporční rozpočítání osob podle struktury obyvatel, kteří na otázku odpověděli, tak jejich zařazení pod osoby bez náboženského vyznání. Avšak další kartogramy zaměřené na regiony již vycházejí z varianty neproporční, ke které se autoři celkově přiklánějí. Tento příklon však činí generalizace týkající se například porovnání změny procent věřících v letech 1991 a 2011 nešťastnými. V roce 1991 totiž na otázku ohledně náboženského vyznání neodpovědělo 16 % dotazovaných a v roce 2011 již 45 %, přitom mezi těmito dotazovanými mohli být věřící lidé. V kapitole věnující se obyvatelům bez náboženského vyznání se nacházejí dva kartogramy krajů, ve kterých je naznačena bývalá česko-německá národnostní hranice. Je škoda, že takto nebylo zpracováno více krajů, například v Libereckém kraji je vliv této reliktní hranice na náboženské statistiky dodnes znatelný.

Vymezení modelových území ve druhé kapitole je dle recenzenta zdařilé, přestože u takovýchto vymezení lze vždy nalézt nějaký prostor pro kritiku (např. nedostatečné zastoupení území větších měst). Výzkum v modelových územích zohledňuje i pomníčky obětem dopravních nehod. Pomníčky zanesené v mapách jednotlivých modelových území se však nemusejí již v krajině nacházet. Ze zkušenosti recenzenta vyplývá, že existují pomníčky, které jsou udržovány desítky let, ale i pomníčky, které po několika letech zmizí. Za pochvalu stojí fakt, že autoři při výzkumu v modelových územích neopomněli také místa alternativní religiozity a pseudoreligiozity jako sídlo kartárky, obchod s esoterickým zbožím či novodobý kromlech.

U mapy pojaté formou rastru 5×5 km věnované drobným sakrálním objektům na straně 176 je s podivem, že na pomezí SO ORP Liberec, Jablonec nad Nisou a Frýdlant nalezneme šedý čtverec značící místo bez drobných sakrálních objektů.

Lokalita je přitom známá pro své tzv. jizerskohorské pomníčky. Nicméně autoři při zpracování příslušné mapy vycházeli z databáze ZABAGED. Komplexitě atlasu mohla napomoci mapa poutních míst v Česku, ale ta byla spolu se souvisejícími informacemi zpracována poměrně nedávno v rámci publikace *Katolická poutní místa v Česku na počátku 21. století* (2012) Zdeňka Kučery a kol. Terminologie v kapitole věnované religiozitě a cizincům (s. 194) je zmatečná, když je neopatrně zacházeno s pojmy imigrant, cizinec, mateřský jazyk a národnostní složení. Například osoby s nečeským mateřským jazykem nemusejí být automaticky cizinci.

Kniha přináší obrovské množství údajů a o ně opřených závěrů týkajících se především společenských trendů v Česku. V publikaci, zejména v její třetí části, je možno nalézt zajímavé korelace mezi religiozitou a dalšími fenomény. Odhadu budoucího vývoje se však autoři povětšinou vyhýbají, i když k němu některá zjištění mohou vyzývat. Publikace je zpracována ve špičkové grafické úpravě, přehledné formě a v poměrně organickém propojení všech tří oddílů knihy, které jsou od sebe odlišné z hlediska metodiky či kartografického zpracování. Zejména druhý oddíl, zaměřený na modelová území, doplněný množstvím fotografií a reflexí každodenního náboženského života v nich, dává publikaci nádech přístupnosti laickému čtenáři. Publikace je užitečným nástrojem pro humanitní a sociální vědce různých zaměření, kteří ocení zejména její komplexitu a encyklopedický charakter. Může posloužit jako základna pro další, zevrubnější bádání týkající se náboženství (a jeho prostorových, zčásti i časových, aspektů) v Česku. Širší veřejnosti může kniha posloužit v rozbourání některých předsudků a zjednodušujících tvrzení souvisejících s náboženstvím v Česku a v poukázání na nemalou religiózní heterogenitu současné české společnosti.

Literatura:

- KNIPPENBERG, H., ed. (2005): The changing religious landscape of Europe. Het Spinhuis, Amsterdam.
- KONG, L. (2004): Religious landscapes. In: Duncan, J. S., Johnson, N. C., Schein, R. H., eds. (2004): A companion to cultural geography. Blackwell Publishing, Oxford, 365–381.
- NEŠPOR, Z. R., VOJTÍŠEK, Z. (2015): Encyklopedie menších křesťanských církví v Česku. Karolinum, Praha.
- REEVES, D. (2010): Adventist and Mormon congregations in Czechia: Distribution, position and manifestations of social capital. Rigorózní práce, Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.
- VALCHÁŘOVÁ, D. (2018): Tematický atlas Církve adventistů sedmého dne. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.

Artur Boháč, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická,
Technická univerzita v Liberci, e-mail: artur.bohac@tul.cz

Ženka, J., Slach, O. a kol.: Rozmístění služeb v Česku.

Ostravská univerzita, Ostrava 2018, 177 s. ISBN 978-80-87264-73-7.

Sektor služeb je dynamicky se rozvíjejícím odvětvím, které se těší stále většímu zájmu geografů, a to i vzhledem k jeho významu pro národní hospodářství. Monografie *Rozmístění služeb v Česku* pak patří k nejnovějším pracím, které se tomuto tématu věnují. Autoři se kromě již v názvu zmíněné analýzy rozmístění služeb snaží interpretovat získané výsledky, vysvětlit různé lokalizační vzorce a zhodnotit přínos různých odvětví služeb pro regionální rozvoj. Publikace se zejména

zaměřuje na vystižení nejdůležitějších aktuálních trendů v podnikatelských službách.

První dvě kapitoly knihy se věnují problematice služeb z obecného pohledu – autoři uvádějí různá vymezení a klasifikace, přičemž vycházejí z rozsáhlé znalosti odborné literatury. Dále vysvětlují podstatu použitých metod a zdroje dat. V dalších kapitolách jsou prezentovány výsledky jednotlivých geografických analýz, kdy autoři postupně zužují analyzovaný prostor od celého území Česka, přes staré průmyslové regiony, až k případové studii Ostravy. U jednotlivých kapitol se pak mění i složení autorského týmu, což přináší různé pohledy a styly zpracování ústředního tématu monografie.

Sílu publikace spatřuji zejména ve třech rovinách. Jednak to je praktické využití výsledků ve strategickém plánování obcí a regionů. Autoři v knize prezentují řadu zajímavých závěrů o geografické lokalizaci jednotlivých odvětví služeb, které kartograficky vizualizují. Tyto výstupy mohou být cenným podkladem pro místní a regionální samosprávy, neboť do hloubky analyzují současné trendy. Publikace zajímavých témat nabízí dostatek – například úbytek počtu pracovních míst v kreativních odvětvích v některých regionech, nevyužití potenciálu pro cestovní ruch v řadě venkovských regionů, změny odvětvové struktury, aglomerizaci některých ekonomických aktivit apod. Bylo by velmi přínosné, kdyby strategické dokumenty tyto poznatky reflektovaly.

Druhou rovinou je využití knihy jako podkladového materiálu pro studenty. V českém prostředí neexistuje příliš geografických učebnic pro vysokoškolské studenty, ani česky psaných odborných knih s širším záběrem, které by studenti mohli využít jako jejich náhradu. Úvodní, teoretická část této monografie je však právě takovým textem, i když je možná škoda, že není poněkud obsáhlejší. Přesto však věřím, že se stane podkladem pro řadu závěrečných prací.

Největším kladem publikace je však její inspirativní potenciál. Každá kapitola pojednává o mírně odlišném tématu a s každou otázkou, kterou zodpoví, se objeví dvě další, na které by bylo zajímavé znát odpovědi. Navíc čím konkrétnější daná kapitola je, tím je obvykle zajímavější. Při řazení kapitol od obecnějších

ke konkrétnějším tak dochází k situaci, kdy po dočtení knihy byste nejraději pokračovali druhým dílem s dalšími analýzami a případovými studiemi. Některá dílčí témata by si pak zasloužila i samostatné výzkumné projekty.

Jedinou drobnou výtku bych měl k využití map s tmavým pozadím v tištěné publikaci. Lidské oko lépe rozlišuje světlé než tmavé odstíny, kvůli čemuž jsou mapy s tmavým pozadím výrazně méně přehledné. Při použití tmavého pozadí bych pak očekával, že intenzita jevu bude vyjádřena kontrastem, tedy že nejvyšší intenzita bude vyjádřena nejsvětější barvou. Neznám však omezení softwaru, ve kterém autoři danou analýzu v osmé kapitole zpracovávali.

Kniha autorského kolektivu z Ostravské univerzity téma geografické lokalizace služeb v Česku zpracovává komplexním způsobem na několika řádivostních úrovních, a čtenáři tak předkládá ucelenou informaci o současných trendech v tomto nejvýznamnějším sektoru národního hospodářství. Autoři dokázali identifikovat nejzajímavější (a nejdůležitější) témata, kterými se podrobně zabývají, díky čemuž je publikace čtivá a poutavá. Věřím, že si najde široký okruh svých čtenářů.

*Emil Drápela, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická,
Technická univerzita v Liberci, e-mail: emil.drapela@tul.cz*

Brzóska, M.: Nový zeměpis I. v kostce pro SŠ.

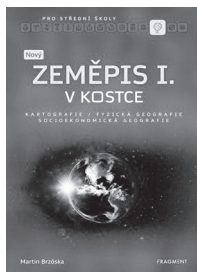
Fragment, Praha 2020, 196 s. ISBN 978-80-253-4809-3.

Brzóska, M.: Nový zeměpis II. v kostce pro SŠ.

Fragment, Praha 2020, 254 s. ISBN 978-80-253-4810-9.

Prakticky v době těsně před nástupem druhé vlny pandemie Covid-19 v Česku se objevila na knižním trhu novinka jako dělaná pro domácí přípravu středoškolských studentů, zejména pak těch, kteří zvažují maturitní zkoušku ze zeměpisu/geografie nebo další studium oborů s geografickým obsahem na vysokých nebo vyšších odborných školách v budoucnu. Pro milovníky geografie obecně jsou vycházející publikace i vhodným repetitoriem v celé šíři oboru. Je příznačné, že autorem je středoškolský učitel s bohatými zkušenostmi s výukou zeměpisu/geografie jak v univerzitním, tak i gymnaziálním prostředí.

Publikace Nový zeměpis I. a II. v kostce vyšly prakticky současně. První díl je zaměřený tradičně na základy kartografie a obecnou fyzickou a socioekonomickou geografii, druhý díl je věnovaný geografii regionální. Vlastní text není chápán – jak to bývalo v minulosti často běžné – jen jako kompendium hutně shrnující základní geografické údaje a poznatky, ale v mnoha rysech se spíše blíží učebnici pro samostudium oboru. Jednak svojí didaktickou povahou, ale hlavně i hledáním zpětné vazby formou pečlivě volených otázek a úkolů, odkazy na užitečné webové zdroje a důrazem na práci se školním atlasem.

První díl Nového zeměpisu v kostce je, jak bylo v úvodu naznačeno, věnován obecné kartografii, fyzické a socioekonomické geografii. Má klasické uspořádání v podstatě souhlasné s většinovou výukou zeměpisu/geografie v Česku. V kratičkém úvodu je důležité upozornění na *Školní atlas světa* nakladatelství Kartografie Praha z roku 2019. To je důležité pro snadnější a jasnou práci s úkoly v dalším textu. V *Úvodu do geografie* pak nalézáme členění zeměpisu v klasickém rozsahu gymnaziální výuky. Chvályhodné je následné včlenění historie geografie,

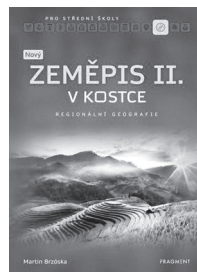
bohužel zcela opomíjející jedno z nejvýznamnějších období změny geografického myšlení, tedy odkaz velkých objevných výprav. Ať už se jedná o chybějící postavy například Kryštofa Kolumba, Vasco da Gama, Fernanda Magalhaense, Jamese Cooka, Alexandra von Humboldta, Davida Livingstona nebo Roalda Amundsena. To by bylo nejen zpestřující, ale i vysvětlující vazbou mezi dějinami regionálního a globálního myšlení středověku či novověku a současně dramatickými cestami geografického poznání a jeho dalšího vývoje.

V části *Země jako vesmírné těleso* jsou použity výborně ilustrativní náčrty, které vizuálně „učí“ chápat základní informace (zeměpisné souřadnice, slapy, pohyby Země, časová pásma). Kartografie je následně rozložena do 13 stran, za cenné můžeme považovat vložené informace o dálkovém průzkumu Země či názorný kartogram a kartodiagram.

Fyzická geografie je v podstatě klasicky disciplinárně členěná (litosféra, atmosféra, hydrosféra, pedosféra, biosféra). Typické jsou hutně definované základní jevy, skvělé je srovnání grafů změny klimatu v posledních 10 000 let a v posledních 130 letech. Určitě se jedná o zajímavé východisko k diskuzi k tématu globálního oteplení, které je u středoškoláků velmi populární. Přínosné je i srovnání klimatu v *zajímavostech*. Naopak u nákresu atmosférické fronty bych přivítal vysvětlivky k označení Cu, Ci, Cb, Ns, As. Opravdu ne každý středoškolák ví, co znamenají. V kapitole *Oceány a moře* je v členění světového oceánu použito moderní vymezení se samostatným Jižním oceánem a samostatným celkem Vnitřní a okrajová moře.

Socioekonomická sféra je rozdělena na obyvatelstvo, světové hospodářství a sektory hospodářství. Příjemné je vsunutí „světové vesnice“ do *zajímavostí*, nechybí tradiční grafy a tabulky, možná diskuzní je přehled megalopolí. Vzhledem k velké variabilnosti údajů o lidské populaci jsou důležité odkazy na aktuální weby s demografickými přehledy. Didakticky je důležité vysvětlení vybraných ekonomických termínů (zboží, služby, HDP, ILR, PPP, hospodářské sektory). Za důležité považuji zařazení kvartérního sektoru zejména s předpokládanými technologickými proměnami společnosti, socioekonomické faktory jsou vysvětleny přiměřeně, vhodné je i vysvětlení přidané hodnoty. V kapitole o surovinách jsou použity údaje roku 2018, výběr surovin a producentů je vzhledem k charakteru publikace přiměřený. Pro část věnovanou dopravě je typické globální pojetí se

zdůrazněním, že běžné údaje (délka, hustota) jsou druhotné vzhledem k výkonu. Milé je připomenutí světového českého nej, tedy hustoty železniční sítě. Dále je uvedeno budování vysokorychlostních tratí v železniční dopravě, dálnic v silniční dopravě, ekonomické role námořní dopravy (ale zcela chybí zmínka o klíčových námořních průplavech – Suez, Panama). Chybí doprava informací (pošta, internet, média). Diskutabilní je i zařazení tabulky nejnavštěvovanějších turistických destinací, kde se směšuje kvalifikovaný odhad (Trafalgar Square, Times Square) a přesně určená návštěvnost (Disneyland, Louvre). V závěru prvního dílu je přehledně uvedená použitá a doporučená literatura, internetové zdroje a bohatý rejstřík zahrnující 296 pojmů s odkazem na příslušné strany textu.

Nový zeměpis II. v kostce je věnovaný regionální geografii. Autor se pokusil vtěsnat hlavní informace do 256 stran včetně stručné charakteristiky vybraných zemí. Do této části je vložena i politická geografie tematicky navazující na první díl především svojí přehledností a funkčností. Vlastní regionální geografie je členěna na kontinenty, polární oblasti, oceány. Má pevnou strukturu obsahující obecnou charakteristiku celého regionu a následný přehled regionu včetně vybraných typických států.

Jednotlivé státy jsou charakterizované úsporně s jednoduchou osnovou (poloha, přírodní podmínky, historie, obyvatelstvo, hospodářství). Rozsah publikace byl limitujícím faktorem, kterého se autor zhostil velmi dobře. Slovníkový charakter prvního dílu je přece jen mírně obohacen košatějším textem.

Nejrozsáhleji je popsána Evropa (40 % textu) a správně je větší rozsah (více než desetina textu o evropských státech) věnován Česku. V obecném úvodu se autor obratně vyhýbá dilematu nejvyšší hory Evropy vynecháním Ruska (Kavkazu, Elbrusu) v přehledu evropských velehor a jejich nejvyšších vrcholů. Celý text je zpracován přehledně, cítíme z něj především zkušenost pedagoga připravujícího žáky gymnázií vzhledem k závaznému kurikulu předmětu a logicky i k případné maturitní zkoušce. Včlenění stručné historie jednotlivých států dává textu vlastivědný až encyklopedický náhled. Evropa je jediným kontinentem, který uvádí všechny samostatné státy v krátkém přehledu, u ostatních regionů se jedná pouze o vybrané státy dle významnosti (Asie 9, Afrika 4, Amerika 4, Austrálie a Oceánie 1). Vždy je u každého regionu přehledná tabulka všech zemí uvedené oblasti se základní charakteristikou (rozloha, počet obyvatel, hustota zalidnění, státní zřízení, hlavní město, HDP na obyvatele). Vrátime-li se k Česku, pak bychom pravděpodobně očekávali více informací ke klimatickým extrémům, osobně se mně nelíbí pejorativní žurnalistický termín „Husákovy děti“. Šest řádků o cestovním ruchu je skutečně minimalistické pojetí.

Zajímavé je zpracovaná část o oceánech. Vtipné jsou mapky s „uřezanou“ hranou Jižního oceánu, paradoxně připomínající hranice afrických států malovaných

politiky v Paříži a v Londýně v 19. století. Zde je nutno tolerovat jakousi abstrakci rovnoběžky a Západního příhonu. Tak jako první díl i druhý obsahuje závěrečný přehled použité a doporučené literatury atlasů, internetových zdrojů a závěrečný rejstřík, sice bohatší než v prvním dílu (393 odkazů), ale paradoxně v něm nena-
lezneme jednotlivé státy nebo hlavní města.

Závěrem lze konstatovat, že autor svojí prací nezapře hluboké didaktické zkušenosti, smysl pro hledání názorných prostředků pro předkládání informací, podporuje aktivní přístup žáků (atlas, www odkazy, otázky a úkoly) a současně hledá i rozumný rozsah textu použitelný nejen pro výuku žáků, ale i k poučení laiků mimo školský systém. Určitě bychom našli některé chybičky (např. nejnižší teplota v Antarktidě, první dálnice nevznikla v Německu, ale byla jí italská dálnice mezi městy Milano a Varese z roku 1924), mohli bychom polemizovat o tom, co ještě je nutné dodat, rozvinout nebo naopak vynechat, ale to není cílem této recenze. Naopak je nutné vyzdvihnout jasnou strukturu, schopnost stručné informace, výtečně použité otázky a úkoly (autor se dlouhodobě věnuje zeměpisným soutěžím a aktivitám se žáky – ZO, Globe). Celkově se jedná o výborné kompendium s obrovským počtem promyšlených úkolů (kdo někdy vytvořil úkoly pro zeměpisné soutěže, ví, že je mnohdy těžší udělat srozumitelný a funkční úkol než napsat odborný text). Nepolemizoval jsem s některými statistickými údaji. Nemusím s nimi souhlasit (např. výška hor), ale autor se odvolává na určité zdroje, což respektuji. Nyní je důležité, aby se *Nový zeměpis v kostce* dostal do rukou učitelů a žáků a pomohl jim zejména v době dálkové výuky. Pro výuku na středních školách jsou uvedené publikace velmi racionálním studijním prostředkem.

Bohumil Vévoda,
e-mail: bohumil.vevoda@gmail.com

Paulus, F., Steinová, Š. a kol.: Krajina a urbanismus na rukopisných plánech z 18. století. Translokační plány židovských obydlí v zemích Koruny české v letech 1727–1728. Národní archiv, Praha 2020, 446 s. ISBN 978-80-7469-088-4.

Dvojazyčná česko-anglická monografie se věnuje popisu dochovaných rukopisných translokačních plánů židovského osídlení v Česku v letech 1727–1728. Kniha obsahuje předmluvu, úvod, kapitoly o historickém a sociálním pozadí vzniku těchto plánů a katalogy plánků.

Kromě způsobu spolužití křesťanského a židovského obyvatelstva ve střední Evropě jsou popsána zejména nařízení císaře Karla VI., jimiž se snažil omezovat působnost a vliv židovského osídlení. Jednalo se zejména o zákon familiantský omezující počet židovských rodin v Čechách a na Moravě. Dále o translokační reskript, který stanovil místa zvláště vyhrazená pro židovská obydlí a způsoby

jejich oddělení od okolního obyvatelstva ve městech a obcích. V praxi nařízení často zatěžovalo místní vrchnost, úředníky i obyvatelstvo. Proto se někteří z nich snažili řešení často oddalovat nebo obcházet. Při této příležitosti ale také vznikaly plány měst, obcí a krajin, na nichž byly zakresleny židovské domy a například jejich vzdálenost od křesťanských kostelů. Někdy se požadovalo přestěhování židovské rodiny, nebo mohlo docházet k výměně domků křesťanských rodin bydlících dále od kostela za sídla židovských osídlenců v blízkosti kostela. Jindy „postačovalo“ vystavit zeď mezi židovským a křesťanským obyvatelstvem. Realizace výměn mohla narážet na odpor z obou stran, soubor úředních zpráv shromážděných v knize však dokumentuje konkrétní případy stěhování Židů na nátlak centrální vídeňské vlády v letech 1726–1727. Autoři diskutovali i formy přístupu ke zpracování kartografických dokumentů a zpřístupnění pomocí webové aplikace.

Po textových kapitolách následují celobarevné obrazové katalogy plánů. Na stranách 121–325 pro Čechy (97 plánek) a 327–429 pro Moravu a Slezsko (38 plánek). Kniha je ukončena abstrakty v anglickém a německém jazyce. Obsahuje i slovník pojmů, jmenný rejstřík, seznam pramenů a literatury a seznam 179 vyobrazení.

Hlavní obsah díla spočívá v kvalitních barevných reprodukcích plánek. Ty jsou vždy abecedně zařazeny podle česko-německých názvů lokalit, doplněných okresy. Na všech plánech jsou označena židovská obydlí, kostel a významné vrchnostenské budovy. Je určen autor díla, zapsán fond, inventární číslo a signatura. Lze jen litovat, že popisky neobsahují i přepis originálního názvu díla a jeho jazyka, ani informace o grafickém měřítku, ba ani o rozměrech plánu. V úvodních kapitolách je sice zmínka o rozměrech pohybujících se v rozmezí od 180×120 po 1 210×630 mm, jakož i o grafickém měřítku uvedeném v pražských loktech nebo rakouských sázích, ale u každého obrazu by tyto informace byly pro badatele praktičtější. Na druhou stranu, kniha je doprovázena webovou aplikací, kde si zvědavý čtenář může tyto detaily snadno dohledat. Nachází se na adrese: <https://plany.nacr.cz>.

Pravá strana dvojlistu v katalogu plánek dokládá urbanistický vývoj v čase pomocí srovnání indikační skici stabilního katastru se žlutě označenou oblastí židovského osídlení a současného stavu území na leteckém snímku. Podrobně je zobrazen výřez z plánu s židovskými domy či podniky. Zajímavým doplňkem jsou kopie pečeti a filigránů. Příloha 8 obsahuje detailní rozbor filigránů podle kategorií a lokalit.

Kvalita rukopisných plánů je různá a jejich škála i provedení jsou široké: od jednoduchých kreseb či náčrtů plánů obcí nebo návsi s kostelem, přes půdorysy, až po složité mapy s prospekty krajiny, měst či zámků. Vytvářeli je zemští měřiči, městští inženýři, vojenští důstojníci, ale i laici. Jednotlivé budovy bývají označeny a v plánu popsány písmeny nebo čísly pro snadnější orientaci. Časté

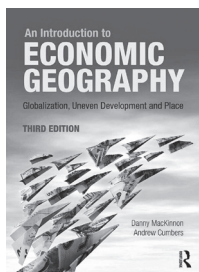
jsou i doprovodné textové části psané německy, latinsky a česky s vysvětlujícími poznámkami. Kromě grafického měřítka zakreslovali autoři i kompasové růžice.

Plánky dokumentují vzhled českých a moravských měst na počátku 18. století.

Celá monografie je vytištěna na kvalitním papíru a reprodukce jsou velmi dobře zobrazeny. Grafické uspořádání i pomocné aparáty, přehledné mapky a tabulky, jakož i rejstříky usnadňují orientaci v díle. Kniha je doplněna volně dostupnou česko-anglickou webovou prezentací s možností vyhledávat na podkladové mapě Česka jednotlivé plánky. Celý soubor map se fyzicky nachází v několika institucích: v Národním archivu, v Moravském zemském archivu v Brně a v Zemském archivu v Opavě. Roku 2018 byl prohlášen za archivní kulturní památku a aktuálně je navržen národní komisí k zápisu do registru Pamět světa UNESCO.

*Eva Novotná, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova,
e-mail: eva.novotna@natur.cuni.cz*

MacKinnon, D., Cumbers, A.: An Introduction to Economic Geography: Globalisation, Uneven Development and Place. Routledge, London a New York 2019, 428 s. ISBN: 978-1-138-92451-2.

V roce 2019 vyšlo již třetí aktualizované vydání recenzované knihy. Autory jsou dva britští profesori: Danny MacKinnon a Andrew Cumbers. Danny MacKinnon působí na univerzitě v Newcastle jako profesor regionálního rozvoje, Andrew Cumbers z University of Glasgow se věnuje regionální a politické ekonomii, geografii trhu práce, ekonomické geografii, městskému a regionálnímu rozvoji. Po úspěšných dvou verzích (2007, 2014) byla monografie rozšířena o kapitoly, které reagují na světovou ekonomickou krizi v letech 2008–2009.

Jedná se zejména o kapitoly týkající se financí a digitální ekonomiky. Recenzovaná kniha je určena jako učebnice nejen pro studenty oboru ekonomické geografie či prostorového plánování a ekonomiky, ale taktéž je určena odborníkům, kteří chtějí získat širší náhled do studovaného oboru. Stěžejním tématem je proces globalizace a jeho prostorové projevy včetně nerovnoměrného rozvoje.

Úvodní část *Foundation* zahrnuje tři kapitoly, kde jsou charakterizovány základní koncepty ekonomické geografie. Nejprve se autoři věnují definici globalizace, kterou chápou jako zvyšující se míru propojení mezi lidmi, firmami a trhy lokalizovanými na různých místech světa. Vysvětleny jsou základní geografické koncepty, jako je místo a měřítko. Dále definují nerovnoměrný rozvoj, který odráží vysokou míru územní koncentrace ekonomického růstu a investic. Zásadní roli hraje poloha místa, disponibilita přírodními zdroji a kapitálem, místní znalosti a dostupná

pracovní síla. Navzdory tomu, že má kniha nerovnoměrný rozvoj v názvu, z mého pohledu věnují autoři poměrně malou pozornost vysvětlení tohoto jevu.

V další části této sekce se autoři věnují přístupům, kde představují rozdíl mezi ekonomickou geografii a ekonomikou, dále historický vývoj ekonomické geografie. Přístupy se v ekonomické geografii v průběhu času měnily, proto oceňuji, že autoři vypracovali jednoduchý popis fází ve vývoji této disciplíny. V úvodní části však postrádám alespoň krátké shrnutí vývoje ekonomie a ekonomických směrů a pojmů (jako je to u ekonomické geografie), aby byl poskytnut rámec pro navazující témata, která jsou v knize obsažena.

Třetí kapitola se věnuje dynamice a změnám v produkci a roli inovací v rozvoji ekonomiky. Autoři jednoduše shrnuli hlavní milníky v prostorových přesunech výroby, které zahrnují historii industrializace vedoucí k růstu regionální specializace. Velká část této kapitoly je věnovaná fordismu, novému režimu akumulace, který umožnil sériovou výrobu a prohloubení územní dělby práce. Recenzovaná kniha je určena geografům, a tak jsou zde jednotlivé přesuny a změny v časoprostorové organizaci světa dokresleny vhodnými mapovými výstupy, což dle mého vede k lepšímu porozumění problematiky. Jako příklad lze uvést mapy na straně 74 a 75, které ilustrují lokalizaci textilního průmyslu v Anglii (za rok 1835) a lokalizaci průmyslu v Evropě v roce 1875.

Druhá tematická část se nazývá *Reshaping the economic landscape: dynamics and outcomes*. Zahrnuje čtyři dílčí kapitoly a tvoří nejdelší monotematickou sekci. V této části došlo k aktualizaci dvou kapitol týkajících se role státu a pracovní síly, a to v kapitole čtvrté s názvem *Capital unbound? Spatial circuits of finance and investment*. Celkově v tomto tematickém bloku autoři reagovali na globální finanční a ekonomickou krizi v letech 2008–2009 a napříč jednotlivými kapitolami popisují její příčiny a prostorové projevy, které jsou vysvětleny poměrně jednoduše, a to i díky časovému odstupu od krize a vydání knihy. Díky tomu také sledují i důsledky krize v delší časové periodě a zasazují je do širšího kontextu. Věnují se též geografii financí a investic a jejich nerovnoměrné lokalizaci, dále rozvoji hlavních finančních center. Mimo zmiňovanou globální ekonomickou krizi v první dekádě 21. století jsou popsány i krize v roce 1930, krize v 70. letech 20. století, způsob zotavení regionálních ekonomik a následné implikace. Tato kapitola je velkým přínosem pro oblast ekonomické geografie, která se zabývá projevy krize, protože poskytuje obsáhlé a přehledné informace o jednotlivých ekonomických krizích.

Pátá kapitola se zaměřuje na roli státu v ekonomice, která je rozsáhlá, ale často neviditelná pro jednotlivé spotřebitele. Autoři vymezují pět způsobů, jak tohoto cíle dosáhnout a vhodně zde uvádějí ilustrující příklady pocházející zejména z britského prostředí, které by se daly označit jako příklady dobré praxe. Šestá kapitola se zaměřuje na měnící se roli pracovní síly a zaměstnanosti ve světové ekonomice za posledních 20 let. Autoři se důkladně zaměřují na sociální aspekty

práce v různých částech světa a vysvětlují různé pojetí práce, pracovní podmínky, jak v minulosti, ale především v současnosti. Opět se vracíme k nové dělbě práce, kterou zpracovali v sekci 3.5. Rozdělení tématu nové dělby práce je nešťastné, protože neposkytuje ucelený rámec. S postindustriálním obdobím je spojen rozvoj znalostně náročné ekonomiky se symbolickou znalostní základnou, která by mohla být více rozvinuta. Důležitým faktorem v nové dělbě práce jsou inovace ve výrobě a nové technologie. Na tuto skutečnost reaguje poslední kapitola této sekce, která hodnotí přístupy k rozvoji Globálního jihu a nerovnosti mezi bohatými a chudými zeměmi v souladu s rozvojovými cíli tisíciletí. Jedná se o zdařilou kapitolu, která vysvětluje výše zmíněné koncepty a rozvojové organizace a autoři zde poprvé výrazněji odkazují na nerovnoměrný rozvoj.

Část třetí se nazývá *Reworking urban and regional economies* a zahrnuje tři dílčí kapitoly, které pojednávají o konkrétních projevech globalizace. V této části došlo taktéž k rozšíření knihy. Jedná se zejména o kapitolu osmou a desátou, které se týkají městských oblastí. Dále tato sekce sdružuje aktualizovanou kapitolu o nadnárodních korporacích a globálních produkčních řetězcích v rozvoji regionu, kterou, dle mého, autoři nešťastně vložili mezi dvě navazující kapitoly. Kapitola osmá se konkrétně zabývá úlohou dopravy a využití IT v propojení měst.

Na tuto problematiku navazuje kapitola desátá, která pojednává o aglomeracích, což představuje tendenci průmyslu či služeb koncentrovat se do určitých míst. Důraz na městské aglomerace zvyšuje důraz na znalosti a dovednosti v ekonomickém rozvoji (Lundvall 1994). Autoři se v této kapitole věnují roli IT při rozvoji těchto měst, a vytváří tak rámec pro základní studium tohoto aktuálního tématu, ale v textu chybí návaznost na vznik periferií a důsledky pro rurální části světa.

Jsou zde popsány způsoby vzniku inovací, kreativní klastry a koncept kreativní třídy jako nástroj rozvoje regionů. Jak do popředí akademických debat, tak i do této části přichází debata o tzv. *smart cities*, kdy se využívají analýzy velkých datových souborů a informační technologie k řešení problémů fungování a rozvoje měst. Vysvětlení tohoto konceptu je však poměrně krátké, bez souvislostí a je zaměřeno jen na technologickou stránku tohoto konceptu. Avšak na rozdíl od jiných témat obsažených v této knize, nemůže sloužit takto zpracovaný učební text jako zásadní zdroj při studiu této problematiky. Pro vysvětlení bych použila starší, ale autory opomenutou práci od Giffingera a kol. (2007): *Smart cities – Ranking of European medium-sized cities*, kde je tento koncept vysvětlen poměrně jednoduše, a tím také patří k nejcitovanějším článkům, které se zabývají touto problematikou.

Díky informačním technologiím a dopravě se mimo výše uvedené procesy rozvíjejí taktéž globální produkční sítě (GPN), jimž se věnuje poslední kapitola této sekce. Aktéři globálních produkčních sítí jsou nadnárodní korporace. GPN zahrnují interakci mezi různými aktéry na různých místech světa skrze obchodování se zbožím či službami v různých fázích výroby. Autoři nabízejí dobré vysvětlení a vývoj komoditních řetězců a způsoby jejich organizace. Opírají se

o práce významných autorů zabývajících se tímto tématem, jako je Gereffi, Dicken či Yeung a Coe. Autoři zde zvolili pro dokreslení i grafické vyjádření tohoto tématu, které jinak může být pro studenty těžko pochopitelné. Jako příklad můžeme uvést velice zdařilou tabulku na straně 259, která přehledně zpracovává firmy jako aktéry v globálních produkčních sítích. Umístili zde i inovativní koncept GPN 2.0, který vychází z textu autorů Coe a Yenuga (2015), což však není nutné pro studenty bakalářského studia. Na závěr jsou vhodně diskutovány přínosy a nevýhody přímých zahraničních investic v regionálním rozvoji, jako je otevření se světu nebo vytváření pracovních míst na rutinních pozicích.

Čtvrtá část se nazývá *Reordering economic life*. Oproti předchozímu vydání jsou zde dvě nové kapitoly. Autoři se věnují vysvětlení, proč je důležité se spotřebou a maloobchodem zabývat: nejedná se jen o uspokojování potřeb, nýbrž i o hybnou sílu hospodářského růstu. Dále vysvětlují, dle čeho může být výroba prováděna, a navazují na kapitolu o globálních produkčních sítích. Kapitola zahrnuje popis vzniku a významu nákupních center. Následuje část o významu a změně vzorců spotřeby v průběhu let, které měnilo i podnikatelské prostředí značek. Autoři popisují internacionalizaci a trendy obchodních značek. S tím souvisí i soudobý trend, který mění nákupní chování – online nákupy, kterým se autoři také věnují. Jsou zde analyzovány zejména negativní dopady na obchodní domy. Stejně jako ostatní sektory hospodářství i maloobchod je stále více internacionalizovaný a naprosto vhodně zde autoři pracují s vlivem globalizace na toto odvětví. Tato kapitola je dle mého názoru dostatečná pro studenty, kteří absolvují kurzy zaměřené na služby a maloobchod.

Dvanáctá kapitola je věnována environmentálním aspektům ekonomického rozvoje. Udržitelnost znamená, že současné problémy a ekonomické zájmy neovlivní negativně budoucnost životního prostředí. K udržitelnosti a nízkouhlíkové ekonomice patří obnovitelné zdroje, jež autoři správně zařadili do této kapitoly, protože mají stále větší význam. Kapitalismus a globalizace mají na různých místech různé projevy, a to i negativní, což vedlo k zájmu o alternativní formy ekonomického rozvoje. Takový rozvoj zahrnuje více kooperativní a spravedlivější formy ekonomické organizace, což je posledním tématem této knihy. Dále je v této kapitole diskutována rozmanitost států a opět velmi krátce nerovnoměrný rozvoj. Autoři představují alternativní ekonomické prostory a práci geografek Gibsonové a Grahamové, které konstatují, že v ekonomickém prostředí dochází k interakci a soupeření mezi různými ekonomickými zdroji, a uvádějí jejich koncept modelu ledovce. Poslední část je věnována alternativním komunitním způsobům organizace lokálního hospodářství. Tato kapitola je pro studenty bakalářských oborů ekonomické geografie nad rámec jejich absorpčních schopností, neboť jim chybí dostatečná vědomostní základna pro pochopení environmentálních a alternativních ekonomik. Troufám si říct, že i pro studenty magisterských oborů by tato kapitola byla velmi náročná.

Na konci knihy je uveden výkladový slovník hlavních termínů z knihy, což umožní studentům dohledat si význam pojmů, kterým při čtení knihy nerozumí. Nyní nastal čas na shrnutí knihy několika slovy. Navzdory některým výše zmíněným nedostatkům knihu celkově hodnotím jako velmi užitečnou učebnici pro studenty zabývající se nejen ekonomickou geografii, ale i příbuznými disciplínami. V úvodní sekci knihy autoři používají poměrně složitou angličtinu, ale v následujících kapitolách je jazyk srozumitelný i pro studenty s jazykovou bariérou. Mým doporučením pro ty, kteří by chtěli využít tuto učebnici pro svou výuku, je, že u některých kapitol je lepší využít i rozšiřující literaturu poskytující uchopitelnější vysvětlení. Za sebe doporučuji poměrně starší, ale velmi jednoduchou učebnici od Martina Sokola (2011), jehož učebnice nabízí stručné a jasné vysvětlení. Jako příklad kompatibility mohu uvést ekonomii a její přístupy, tradiční a novou dělbu práce, znalostní ekonomiku a klastry, nebo třeba globální produkční síť, kde je možné čerpat ze Sokolovy učebnice.

Recenzovaná učebnice je sice primárně určená pro studenty bakalářského studia, ale obsažená témata a jejich zpracování odpovídají vyššímu stupni vzdělání. Jedná se zejména o čtvrtou sekci pojednávající o alternativních formách ekonomické geografie. Kniha obsahuje jak tradiční témata ekonomické geografie, tak oceňuji i aktuální a nová témata z oboru. Každá kapitola jednoduše vysvětluje koncepty, které autoři dokreslují praktickými příklady. Tyto příklady vycházejí buď z nejtýpčtějších území, kde se projevil vysvětlovaný jev (např. Třetí Itálie jako příklad výrobních okrsků), nebo vycházejí z prostředí Velké Británie, jakožto domácí země autorů. Knihu doprovází proces globalizace, proto zde nalezneme příklady na národní či globální úrovni a jen zřídka příklady na nižších hierarchických úrovních. Každé téma, které je v knize představeno, je doplněno schématy či mapami, které mohou být využity při výuce ekonomické geografie. Autoři pracují s vlastními texty, které doplňují pracemi protagonistů daných konceptů či teorií. Díky tomu není čtenář maten množstvím jmen, jako to může být u jiných publikací tohoto typu. V každé kapitole se nachází množství podtémat, která mohou čtenáře neznalé problematiky na první pohled mást, ale autoři poté zdůvodní relevantnost tématu. Na konci jednotlivých kapitol je velmi stručné shrnutí studovaného tématu a cvičení, které má čtenářům napomoci pochopit téma či může sloužit vyučujícím jako podklad pro zadání seminárních prací. Velmi oceňuji, že autoři z etického hlediska uvádějí zdroje literatury a rovněž mají na konci každé kapitoly uvedenou rozšiřující literaturu a užitečné webové stránky, které se týkají studovaného tématu.

Literatura:

- COE, N. M., YEUNG, H. W. C. (2015): *Global production networks: Theorizing economic development in an interconnected world*. Oxford University Press, Oxford.
- GIFFINGER, R., PICHLER-MILANOVIC, N. a kol. (2007): *Smart cities: Ranking of European medium-sized cities*. Vienna University of Technology, Vienna.

LUNDWALL, B. A. (1994): The learning economy: challenges to economic theory and policy. Paper presented at the European Association for Evolutionary Political Economy Conference, Copenhagen.

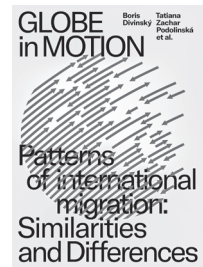
SOKOL, M. (2011): Economic geographies of globalisation: A short introduction. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham.

*Simona Šťastná, Přírodovědecká fakulta, Ostravská univerzita,
e-mail: simona.stastna@osu.cz*

Kniha je zájemcům dostupná například v knihovně Přírodovědecké fakulty UP v Olomouci pod signaturou G3-7/284 (PřF).

Divinský, B., Podolinská, T. Z. a kol.: Globe in Motion. Patterns of International Migration: Similarities and Differences. Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV / Marenčin PT, Bratislava 2018, 216 s. ISBN 978-80-970975-7-8 (tištěné), 978-80-970975-8-5 (elektronické).

Na prelome rokov 2018/2019 vydal Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV vo vydavateľstve Marenčin PT knižnú publikáciu zaoberajúcu sa fenoménom medzinárodnej migrácie. Odborníka zaoberajúceho sa migráciou zaujme nielen preto, že na Slovensku len ojedinele vychádzajú kvalitné vedecké výstupy na túto tému v anglickom jazyku, ale zároveň je recenzovaná publikácia v krajine prvou, ktorá rovnocenne združuje príspevky (kapitoly) od popredných zahraničných i domácich migračných expertov.

Predpokladám, že prvý z uvedených dvoch hlavných autorov Boris Divinský využil svoje dlhodobé vedecké pôsobenie na poli zahraničnej migrácie, skúsenosti z tvorby vlastných knižných diel na túto tému, ako aj kontakty v medzinárodnej komunite migračných expertov na získanie niektorých prominentných zahraničných autorov, akými bezo sporu sú Rinus Penninx, Howard Duncan či Antoine Savary. Títo boli vhodne doplnení vybranými ďalšími autormi, a to z viacerých disciplín a pracovísk, takže recenzovaná publikácia unikátne spája osobnosti z oblasti vedy a výskumu, tvorcov migračných politík i špecialistov z praxe, autorov zo zahraničia i Slovenskej republiky, pertraktujúcich predmet svojho príspevku na makroregionálnej, národnej či lokálnej úrovni. Zámerom autorov-editorov bolo predstaviť odbornej verejnosti široké spektrum aktuálnych zistení, trendov, politík, osvedčených postupov, ale aj výziev a problémov v oblasti medzinárodnej migrácie, ilustrujúc tak jej obsahovú heterogenitu, mnohodi-
menzionálny charakter a politickú relevanciu. Ako konštatuje autorka úvodného predhovoru profesorka Rita Süssmuth, inak významná expertka na migráciu

a dlhoročná politička (o. i. bývalá predsedníčka nemeckého Bundestagu), kniha „neopakuje už známe teórie, ale skôr kombinuje empirické zistenia a názory expertov a obohacuje nie príliš hojné portfólio migračnej literatúry z regiónu strednej Európy“. Publikácia sa konkrétnejšie zaoberá – berúc do úvahy závažné požiadavky súčasnosti – rôznymi otázkami imigračného vývoja, prístupov k integrácii cudzincov, migračných politík a manažmentu, percepcie migrantov v spoločnosti a médiách, dosahov nelegálnej migrácie, skvalitňovania prístupu k informáciám pre migrantov a i.

Publikácia *Globe in Motion* ako celok je členená „klasicky“ na úvodné časti – podakovanie, predslovy, stručný prehľad obsahu jednotlivých príspevkov (*Executive Summary*), potom nasleduje desať kapitol tvoriacich hlavný text a nakoniec záverečná informácia o autoroch a zoznam diel vydaných v sérii *Etnologické štúdie*. Autorov je dovedna 12, keďže kniha obsahuje dve state aj v spoluautorstve. Prvú kapitolu tvorí príspevok Tatiany Zachar Podolinskej, reflektujúci problematiku po terminologickej, teoretickej a dátovej stránke. Text pomerne extenzívne predstavuje čitateľovi súčasné migračné teórie, prístupy k výskumu, kľúčové pojmy, typológiu migračných tokov a zasadzuje migráciu do širších bádateľských a spoločenských súvislostí. Vzhľadom k tomu by tu prehľadnosť textu zjednodušilo aspoň zopár grafických elementov (napr. schémy, tabuľky). Cenná je referenčná literatúra s dielami najznámejších zahraničných migračných autorov.

Druhá kapitola je napísaná významným tvorcom migračných a integračných politík na úrovni Európskej únie – Antoinem Savarym, zástupcom Odboru legálnej migrácie a integrácie (*DG Migration and Home Affairs*) Európskej komisie. Tento odborník sa priamo podieľa na vypracovávaní a implementácii *najrelevantnejších* stratégií, politík, finančných mechanizmov, akčných plánov, iniciatív, informačných fór, expertných sietí a platforiem atď., a to najmä na úseku integrácie cudzích štátnych príslušníkov v Európskej únii. Okrem ich charakterizovania, vyhodnotenia a identifikácie prípadných slabých stránok Antoine Savary predkladá početné kvantitatívne údaje týkajúce sa integrácie migrantov v EÚ, bohato ilustrované grafmi. Autor deklaruje, že na ich úspešnej integrácii závisí budúca sociálna kohézia na európskej úrovni.

Prominentný migračný expert, dokonca z globálneho hľadiska, Rinus Penninx, emeritný profesor etnických štúdií Amsterdamskej univerzity a autor celého radu knižných publikácií, výskumných správ a iných vedeckých výstupov, ako aj spoluautorca holandskej migračno-integračnej politiky je autorom tretej kapitoly, pojednávajúcej o integračných procesoch migrantov z konceptuálneho, štrukturálneho, ale i praktického aspektu. Na základe dlhoročných výskumných, plánovacích aj praktických skúseností ponúka čitateľovi svoj pohľad na problematiku a závažnosť integračného procesu migrantov, jeho podstatu, ciele a dimenzie fundamentálnych aktérov. Zároveň kvalifikovane diskutuje rámce, nevyhnutné opatrenia, úlohu riadenia a organizácie integračných politík v praxi. Zaujímavým je jeho heuristický

model empirického štúdia integračných procesov v časopriestorovom kontexte. Príspevok je azda príliš teoretizujúci, ale napísaný je zrozumiteľne.

Autorom ďalšej kapitoly je Jaroslav Chlebo, bývalý veľvyslanec Slovenskej republiky s *osobitným poverením* pre migráciu. V svojom texte analyzuje najnovšie prístupy k migrácii na oficiálnej národnej úrovni, inštitucionálnu pripravenosť či nepripravenosť krajiny v tomto smere, vybrané aktuálne trendy. Veľmi správne upozorňuje na dôležité diferencie v terminológii medzi domácim a medzinárodným prostredím. Možno tiež oceniť, že zároveň kritickou metódou skúma rozdielny náhľad niektorých zahraničných inštitúcií a Slovenskej republiky na podstatu, chápanie, interpretáciu a manažment fenoménu medzinárodnej migrácie, ktorý je spredmetnený napríklad v odlišných prístupoch k prijímaniu *Globálneho rámca pre migráciu*, reforme azylového systému v EÚ, názoroch na rozsah imigrácie do Európy, preceňovaní ekonomického a demografického prínosu migrácie a pod.

V piatej kapitole sa Howard Duncan, riaditeľ medzinárodného *Projektu Metropolis*, hlavný editor *International Migration Journal* a významný globálny expert na migráciu, zaoberá špecifickou imigračnou históriou Kanady, vyhodnocuje skúsenosti krajiny po prijatí zákona o multikulturalizme, prezentuje súčasné trendy a prístupy v imigračnej, integračnej, azylovej a ekonomicko-migračnej politike štátu s množstvom kvantitatívnych údajov. Pozitívnu na jeho štúdiu je skutočnosť, že poníma migračný vývoj v Kanade ako odraz osobitného geografického, historického, národnostného a socio-ekonomického postavenia tejto krajiny, len málo sa inde vo svete opakujúceho. Autor neskrýva ani fakt, že od prijatých imigrantov autochtónna populácia a vládne autority utilitárne očakávajú v prvom rade ich prínos pre ekonomiku a imigrácia ako taká má predstavovať prostriedok budovania (silného) národa.

Niektoré aspekty nelegálnej migrácie vo Veľkej Británii rozoberá príspevok bádatelky Alexandry Williams-Woods, špecializujúcej sa predovšetkým na sekuritizáciu migrácie a obchodovanie s ľuďmi. Jej kapitola 6 konštatuje kardinálny rozpor v prístupoch spoločnosti k tomuto fenoménu, ktorý možno pozorovať aj v iných členských štátoch Únie. Na jednej strane je to deklarovaný boj proti nelegálnej migrácii a terorizmu, na strane druhej podpora obetiam obchodovania s ľuďmi spomedzi imigrantov. V praxi aj britské médiá zmiešavajú pojmy, príčiny a dôsledky, čo vyúsťuje často do nepriaznivej percepcie nielen obetí obchodovania s ľuďmi, ale aj všetkých kategórií migrantov. Autorka – možno trochu diskutabilne – dokladá, že napriek rastúcej globalizácii dochádza k čoraz väčšiemu posilňovaniu hraníc národných štátov (resp. vonkajších hraníc EÚ), čo však môže paradoxne pašovanie a obchodovanie s migrantmi ešte viac zintenzívniť.

Tematicky nie až tak vzdialený je príspevok známej slovenskej sociologičky Olgy Gyárfášovej, tvoriaci kapitolu 7. Jej text sa venuje percepcii migrantov a nových menšín. Na základe výsledkov z viacerých významných domácich aj zahraničných prieskumov verejnej mienky a súvisiacej literatúry autorka

eklatantne dokumentuje prevládajúce protimigračné a xenofóbne nálady slovenskej verejnosti, akcentujúce sa najmä od vypuknutia migračnej krízy v EÚ. Postoje verejnosti sa však voči rozdielnym minoritám jasne líšia, podľa voličov/podporovateľov jednotlivých politických strán i rôznych socio-demografických charakteristík. Zistenia i porovnania so zahraničím umožňujú zhrnúť, že občania SR sú stále voči migrantom uzavretí až odmietaví.

Ôsma kapitola – od slovinských autoriek Martiny Bofulin a Sanje Cukut Krilić – voľne vychádza z projektu *Podunajská informačná platforma pre ekonomickú integráciu migrantov*. Ich štúdiá sa zaoberá pozíciou informačných služieb pre migrantov. Možno síce diskutovať, či kvalitný prístup k informáciám v rôznych národných kontextoch je fundamentálnym ľudským právom u migrantov, v každom prípade však zásadne pomáha pri ich efektívnejšej integrácii. Autorky dokazujú, že úloha moderných technológií, virtuálnych informačných platforiem a „infopointov“ je v tomto procese nezastupiteľná, čo ilustrujú na príklade čerstvo spusteného viacjazyčného internetového portálu *Podunajský kompas* vo vybraných krajinách strednej Európy v rámci vyššie uvedeného projektu.

Osobitný význam komplexných a aktuálnych informácií pre viaceré kategórie migrantov pertraktuje aj kapitola 9, prezentovaná výskumníčkami a zároveň špecialistkami z praxe (mestská samospráva) Petrou Schütt a Antje Kohlrusch. Vo svojej stati demonštrujú obe tieto polohy. Najprv realizovali interview s respondentmi-imigrantmi, drobnými podnikateľmi na území Mníchova s cieľom identifikovať slabiny v systéme poskytovania informácií či služieb pre nich kľúčových, ako aj navrhnúť konkrétne riešenia pre výkon samosprávy. Druhú časť príspevku autorky venovali aplikácii *design thinking process*-u vo vzťahu k novým utečencom v meste, často jazykovo, vzdelanostne a kultúrne znevýhodneným. Na základe tohto inovatívneho prístupu bolo možné vypracovať zaujímavú, prospešnú a nadmieru inšpiratívnu digitálnu mapu Mníchova pre utečencov.

Desiatu a poslednú kapitolu publikácie tvorí príspevok Borisa Divinského, v ktorom podrobuje kritickej analýze tzv. Sorosov migračný plán, názory odbornej i laickej verejnosti či médií naň a jeho súzvuk či disonanciu s oficiálnymi dokumentmi a postojmi Európskej únie počas nedávnej migračnej krízy. Tento plán je od počiatku interpretovaný značne rozporuplne, nekorektne až celkom skreslene. Autor pomerne detailne opisuje najdôležitejšie názory, tvrdenia a odporúčania G. Sorosa a konfrontuje ich s realitou vývoja migračnej situácie, stanoviskami expertov, inými plánmi (A. Merkelová, E. Macron, V. Orbán), ako aj s krokmi, iniciatívami a politikami Únie. Následne hodnotí najdôležitejšie pozitíva i negatíva uvedeného plánu so záverom, že ten nemá dôvod byť nijako preceňovaný, ale ani stigmatizovaný. Pridanou hodnotou textu je charakterizácia príčin vzniku a eskalácie migračnej krízy, ako aj jej dôsledkov najmä na makroregión EÚ.

Recenzovaná publikácia *Globe in Motion. Patterns of International Migration: Similarities and Differences* predstavuje výnimočný vydavateľský počín v podmienkach

slovenskej (nielen migračnej) vedeckej komunity. Vďaka dôkladnej práci editorov je dielo originálne z viacerých hľadísk: neobvyklou kvalitou zmiešaného autorského kolektívu (s viacerými významnými globálnymi alebo európskymi expertmi, ako aj poprednými slovenskými bádateľmi na úseku zahraničnej migrácie), ďalej premysleným výberom expertov z rozličných vedných odborov (sociológia, geografia, politológia, etnografia, kulturológia a i.) či skúsených tvorcov migračných politík (na EÚ, národnej i lokálnej úrovni) a odborníkov z praxe (diplomacia, plánovanie, samospráva, mimovládny sektor), ale tiež prezentáciou vysoko aktuálnych, principiálnych i „provokujúcich“ migračných tém jednotlivých príspevkov. To všetko odráža komplexitu, multidisciplinaritu i politickú relevanciu migračnej problematiky, ako aj heterogenitu aplikovaných metód a prístupov v jej skúmaní a postupov v jej manažovaní.

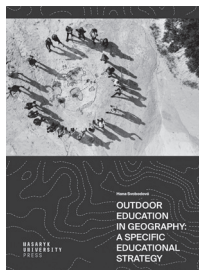
Jednou z mála oblastí tejto knižnej publikácie, voči ktorej možno vysloviť určité výhrady, sú niektoré aspekty jej formálneho spracovania. Stavebné prvky diela – kapitoly sú od seba pomerne slabo vizuálne odčlenené, takže dochádza k ich splývaniu. Rovnako je pravidlom, že na stránkach sa nachádza až priveľké množstvo textu, v ktorom sa potom logicky horšie orientuje. V tejto súvislosti by pre lepšiu prehľadnosť určite bolo pomohlo zvýšenie počtu strán, väčšie okraje na strane, zvýraznenie podnadpisov, snáď iný typ písma a ďalšie grafické úpravy. Je tiež potrebné konštatovať, že pre použité grafické elementy (grafy, obrázky, schémy, mapy) bola zvolená úplne nevhodná farba a niekedy aj mierka, v rozpore s teóriou a praxou grafického zobrazovania a vizuálnej interpretácie údajov. Aj odborník v kartografii či geografii, nieto ešte iná odborná či laická verejnosť, bude mať problémy dobre a rýchlo sa zorientovať v ťažko rozlíšiteľných grafoch krikľavo červeno-ružovej farby (príp. v odtieňoch čiernej). Voľba tejto jednotiacej farby je málo pochopiteľná, najmä keď tri z vyše 20 obrázkov a grafov sú plnofarebné. Navyše zobrazené grafické prvky sú miestami buď príliš veľké, alebo malé, resp. koncentrované vo väčšom počte pri sebe na jednej dvoch stránkach. Editori, resp. grafici si podľa môjho názoru mohli dať oveľa viac záležať na prehľadnejšej a čitateľnejšej vizuálnej forme výsledného produktu.

Publikáciu možno však ako celok hodnotiť ako vynikajúce dielo, presahujúce rámec jednej vedeckej disciplíny. Autori ponúkajú čitateľovi nielen mnoho aktuálnych a originálnych informácií či fundovaný expertný pohľad na súčasný stav, vývoj a výzvy medzinárodnej migrácie, ale aj – ako píše editori – potenciálne riešenia a „patterns of actions“. Z uvedených dôvodov tak môžem publikáciu vrelo odporučiť do pozornosti všetkým, ktorí sa zaujímajú o najnovšie poznatky na tomto poli, a to (vzhľadom na použitý jazyk) i v zahraničí.

*Branislav Bleha, Prírodovedecká fakulta,
Univerzita Komenského v Bratislave,
e-mail: branislav.bleha@uniba.sk*

Svobodová, H.: Outdoor Education in Geography: A specific Educational Strategy. Nakladatelství Masarykovy univerzity, Brno 2019, 198 s.

ISBN 978-80-210-9521-2 (tištěné), 978-80-210-9522-9 (elektronické).

Publikace Hany Svobodové z Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně navazuje na dlouhou a bohatou porevoluční tradici této instituce věnující se terénní výuce ve školním zeměpisu, a to v rovině výzkumné, publikační i edukační ve smyslu přípravy budoucích i již praktikujících učitelů. Samotnou autorku asi nemá smysl čtenářům dlouze představovat, její působení v současné oborové didaktice geografie je těsně spojeno právě s terénní výukou, mimo jiné i díky její dlouholeté participaci na přípravě a organizaci Zeměpisné

olympiády na národní i mezinárodní úrovni.

Terénní výuka představuje v současné školní geografii velmi silnou vzdělávací strategii, která má v angloamerickém a skandinávském prostředí několik desetiletí svou téměř neotřesitelnou pozici a od devadesátých let pozvolna proniká i do naší školní teorie a praxe. Bohužel implementace terénní výuky do české školní reality přináší díky formální svobodě nastavené vágním RVP nejen mnoho možností a výzev, ale i mnoho překážek, které dost často školy, resp. učitele od plného využití potenciálu této strategie odrazují, a některé školy mají tak terénní výuku ve svých vzdělávacích programech zahrnutou pouze formálně.

Představovaná publikace je psána v anglickém jazyce a poskytuje tedy nejen českému čtenáři ucelený pohled na problematiku terénní výuky v českém prostředí ve více rovinách, kterým odpovídá i struktura knihy. Na rozdíl od autorky knihy, která publikaci v česky psaném resumé člení pouze na část popisující současný stav prostřednictvím deskripce a na druhou, prostřednictvím vlastního výzkumu stavu terénní výuky na vybraném vzorku českých škol, vnímám knihu ve třech částech, resp. rovinách. V první části autorka popisuje současný stav terénní výuky prostřednictvím legislativního ukotvení v rámci národního kurikula a dále prostřednictvím popisu vývoje přístupů k terénní výuce a jejího uchopení v kontextu českého školství. Druhá část představuje soubor modelových návrhů na realizaci terénní výuky, které jsou popsány formou případových studií. Zde kromě teoretické roviny publikace vnímám jako velký přínos i její přenositelnost do praxe. Třetí část knihy představuje vlastní výzkum, který autorka prováděla na vzorku padesáti škol v Jihočeském a Jihomoravském kraji. Tento výzkum je v našem prostředí unikátní svou mnohohvrstevnatostí, proto jeho představení věnuji více prostoru než předchozím částem. Tento výzkum se sestával z obsahové analýzy ŠVP vybraných základních škol a nižšího stupně osmiletých gymnázií, dále ze strukturovaných rozhovorů s učiteli vybraných modelových škol, které byly doplněny o dotazníková šetření s jejich žáky, resp. rodiči dotazovaných žáků

a jejich vzájemné triangulaci s názory učitelů. Společným jmenovatelem byl pohled na terénní výuku nejen prostřednictvím pojetí školního zeměpisu, ale v případě vybraných skupin žáků i měřením jejich pohybových aktivit v rámci realizované venkovní výuky. Autorka tak i přes relevantně uvedené a popsané limity výzkumu poskytuje zajímavý a originální pohled na terénní výuku v rámci reprezentativního vzorku školních kurikul zamýšlených i realizovaných.

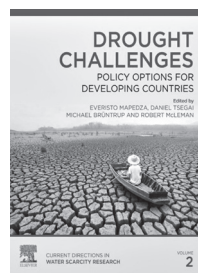
Kniha je sice psaná v cizím jazyce, ale velmi čtivou a nenáročnou formou, jedinou překážkou může být pro českého i zahraničního čtenáře doslovný překlad české školní terminologie do angličtiny, kde některé pojmy mohou vyvolávat zdání jiného významu, nejvíce u obsahové analýzy ŠVP. Každá kapitola je uvedena trefným citátem, který čtenáře donutí k zamyšlení. Při čtení knihy jsem však mezi řádky u téměř každé kapitoly četl známý citát, který vystihuje současný stav i budoucnost terénní výuky nejen u nás: „Kdo chce, hledá způsoby, kdo nechce, hledá důvody.“ Knihu mohu vřele doporučit tedy nejen akademickým pracovníkům a učitelům z praxe, ale hlavně studentům učitelství zeměpisu, resp. i dalších předmětů, které lze do terénní výuky co nejkomplexněji zařadit. Rovněž stojí zmínit k doporučení další publikace autorky a jejích spolupracovníků, na které v problematice terénní výuky v textu odkazuje.

Matěj Vrhel, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova,
e-mail: matej.vrhel@natur.cuni.cz

Mapedza, E., Tsegai, D., Bruntrup, M., McLeman, R. (eds.): Drought Challenges: Policy Options for Developing Countries. Elsevier, Eastbourne 2019, 386 s.
ISBN 978-0-12-814-820-4.

Recenzovaná kniha přispívá k pochopení výskytu a dopadů sucha v rozvojových zemích (s výjimkou jedné kapitoly o USA) s důrazem na zranitelné skupiny, jako jsou ženy či pastevci. Tato kniha nabízí ucelený pohled na problematiku, když 1. představuje nástroje pro posuzování zranitelnosti vůči dopadům sucha a 2. shrnuje a reflektuje různá zavedená adaptační opatření pro zmírnění dopadů sucha či zvýšení připravenosti na ně na úrovni jednotlivých států či regionů. Právě uchopení celé problematiky považuji za hlavní přínos této knihy.

Do knihy přispělo celkem 57 autorů, z nich čtyři jsou i jejími editory, každý pokrývající jinou oblast působení. Prvním z nich je Everisto Mapedza působící v současnosti jako seniorní výzkumník v Mezinárodním vodohospodářském ústavu (*International Water Management Institute*) v západoafrické Ghaně. Zaměřuje se především na témata vládní politiky, sociální transformace a genderových

aspektů ve využívání půdy, vody a dalších přírodních zdrojů optikou rozvojových zemí. Mezi další editory patří Daniel Tsegai, specialista na sucho a nedostatky vody působící na sekretariátu Úmluvy OSN o boji proti desertifikaci v Německu (*Secretariat of the United Nations Convention to Combat Desertification*), dále pak Michal Brüntrop působící v Německém rozvojovém institutu (*German Development Institute*), zabývající se tématy spojenými se zemědělstvím, rozvojem venkova a potravinovou bezpečností s geografickým zaměřením na Subsaharskou Afriku. Posledním je Robert McLeman, profesor geografie a environmentálních studií na Wilfrid Laurier University v kanadském Waterloo, který je uznávaným expertem v oblasti environmentální migrace. Propojení těchto autorů, ale také geografická pestrost jejich profesního působení, jsou dobrým předpokladem pro nahlížení na témata různou optikou. Především na poli výzkumu environmentální migrace (a jistě mnoha dalších) je typická afiliace autorů k univerzitám globálního Severu provádějícím případové studie týkající se zemí globálního Jihu. Jelikož se drtivá většina kapitol zabývá situací právě v zemích globálního Jihu, je důležité, aby byli mezi autory místní experti. Na problematiku nerovnoměrné geografie výzkumu na případu „environmentální migrace“ poukazuje například Piguet a kol. (2018).

Autoři kladou velký důraz na důležitost mezioborových přístupů při navrhování a zavádění adaptačních opatření ke zmírnění dopadu změny klimatu. Kniha je určena zaprvé akademikům, kteří se zabývají výzvami spojenými se suchem včetně příslušných politických opatření, klimatologům, meteorologům a expertům působícím v podobných odvětvích, a zadruhé veřejné správě a dalším aktérům, kteří pak uvedené poznatky uvádějí do praxe. Dle mého názoru je dobrým vhlédem do problematiky dopadů sucha na obyvatelstvo v různých regionech světa s doplněním o stávající praxe vládních i dalších politik.

Kniha je členěna do dvaadvaceti kapitol, kdy každá pokrývá určitou geografickou oblast či klíčové téma v rámci adaptačních opatření a dopadů sucha. Tyto kapitoly jsou proloženy dalšími, které se zabývají obecným doporučením pro výzkum a monitoring (využití dálkového průzkumu země), systémem včasného varování, pojištěním následků sucha a udržitelným hospodařením s půdou. Poslední kapitolou je pak shrnutí, doporučení a přehled dalších výzev.

V rámci první úvodní kapitoly se dozvíme základní informace o suchu, současné situaci i současném stavu poznání, ale také je zde stručné shrnutí klíčových témat pokrytých v této knize, kterými jsou: 1. podmíněnosti dopadů sucha a možnosti přizpůsobení, 2. systémy včasného varování a monitorovací systémy, 3. mechanismy pro budování odolnosti vůči suchu, 4. možné praktické implikace, 5. limity současného poznání (i samotné knihy) a další směřování. Následující kapitoly se zabývají jednotlivými případovými studiemi a specifickými tématy. Téměř polovina kapitol se zabývá regionem Subsaharské Afriky (celkem 10), poté jižní Asii s důrazem na Indii (3), Latinskou Amerikou (3) a jeden Severní Amerikou,

konkrétně USA (1). Zde můžeme vidět snahu pokrýt velkou část regionů, avšak zatížení na Subsaharskou Afriku je patrné.

Hlavní části většiny kapitol se zaměřují na různá adaptační opatření, vládní strategie a politiky či systémy včasného varování. Podstatou celé publikace je pak souhrn různých příkladů praxe jako doporučení vládním politikám, což nechybí na konci každé jednotlivé kapitoly, všechna jsou pak shrnuta i ve finální kapitole. Jak kniha mnohokrát upozorňuje a autoři jsou si toho vědomi, sucho je velmi těžké předpovídat. Dá se s ním však účinně operovat a reagovat na něj, pokud je zaveden funkční systém včasného varování, který je propojen s následnými programy pomáhajícími obyvatelstvu adekvátně reagovat na vzniklou situaci. Tato opatření mohou sloužit i ke snížení následných násilných konfliktů, které dlouhotrvající prohlubující sucho mohou provázet. Prohlubující se sucho či častější výskyt období sucha může vést ke snížení hospodářské vyspělosti států, k poklesu hladin řek a následným problémům.

Skupinu obyvatelstva obzvláště ohroženou suchem a náchylnou na dopady změny klimatu jsou pastevcí. Mezi jimi nejvíce přijímaná adaptační opatření patří například sezónní pracovní migrace, prodej dobytka za sníženou cenu a v neposlední řadě také snížení energetického příjmu v případě, že je jídlo příliš nákladné. V rámci jedné z kapitol o Keni autor (Wagura Ndiritu, kapitola 17) rozvíjí právě problematiku spojenou s touto skupinou. Klíčová je u nich v rámci adaptace snaha o minimalizaci ztrát na životech zvířat, které může být docíleno přechodem na odolnější plemeno či investicí do vodohospodářství v případě skupinových/komunitních rančů. Díky systému včasného varování mohou pastevcí lépe rozhodovat o tom, kolik dobytka prodají a za jakou cenu, stejně tak vytipovat správnou dobu prodeje. Zde autor zmiňuje důležitý faktor, který diversifikuje i skupinu pastevců v jejich adaptačních možnostech, a to je vzdálenost bydliště od tržiště, jelikož právě tržiště je často prostor pro získání informací o nových trendech v rámci adaptačních strategií.

Dle autorů obecně často narážíme na neschopnost vlád reagovat, zajistit aktivní včasný přístup a adekvátní odpověď. Jednotlivé přístupy zemí se samozřejmě odlišují i na základě skladby obyvatelstva a zdrojů obživy. Jak bylo zmíněno již úvodem této recenze, v rámci knihy je kladen důraz i na další skupinu obyvatel velmi ohroženou dopady sucha, a to ženy, které jsou velmi často opomíjeny v rámci různých adaptačních opatření. Ženy jsou daleko více vystaveny devastujícím následkům sucha i z toho důvodu, že jen zřídka mohou vlastnit půdu a rozhodovat o tom, jakým směrem se v rámci adaptace vydají. Na příkladu dobré praxe v Etiopii (Everisto Mapedza a kol., kapitola 7) však můžeme vidět, že jsou manželky registrovány jako majitelky půdy společně se svými muži. Naopak na Madagaskaru a v Malawi můžeme pozorovat, že dívky jsou častěji dříve než chlapci nuceny vynechávat či opustit školní docházku, aby pomohly rodině eliminovat ztráty následkem sucha. Experti na gender si uvědomují, že sucho ovlivňuje každou složku populace jinak

(muži, ženy, děti, starší lidé), avšak političtí aktéři si dle autorů myslí, že sucho ovlivňuje všechny stejně. I proto může být stále mezera ve sběru dat dle pohlaví, a pokud taková snaha je, často je pouze reflektováno rozdělení dat pro muže a ženy, avšak genderově rovný přístup ke sběru dat, který by reflektoval specifika obou pohlaví či zohledňoval možnou genderovou stereotypizaci sběru dat (podhodnocování údajů o ekonomické aktivitě žen, počty narozených a zemřelých dívek, podhodnocování násilí páchaného na ženách), je zřídka užíván.

Dalším důležitým tématem je zemědělství, systém vodovodního hospodářství a dopad sucha na rozdílné plodiny, jejich správné využití a pěstování v různých podmínkách. V jedné z kapitol zabývající se severní Ugandou (Mashisia Shikuku a kol., kapitola 15) je popisován program Klimatického inteligentního zemědělství (*Climate smart agriculture; CSA*), který prezentuje konkrétní příklad zavádění odolnějších semínek kukuřice, což přispívá ke zvýšení příjmů, které je nutné k odolávání suchům.

Kniha se nejednou dotkne i problematiky migrace jakožto jednoho z možných adaptačních opatření či spíše posledního kroku, když všechna předchozí opatření selžou. I migrace s sebou přináší velká úskalí, jako je problematika vlastnění půdy. Na příkladu Kolumbie (Brianna Castro, kapitola 6) vidíme, že v rámci rozhodnutí, zda migrovat (a na jak dlouho), či zůstat, hraje klíčovou roli nejen to, zda mají příslušníci dané rodiny nějaké vzdálenější příbuzné ve městě, ale především to, zda oficiálně vlastní půdu, či nikoliv. Typem migrace jako adaptace je mnohdy sezónní migrace či migrace jednoho ze členů domácnosti, dotčení však zpravidla nevědí, na jak dlouho toto opatření bude. Stejně tak je k migraci potřeba finanční kapitál, který se v těchto situacích velmi obtížně shání, a tak opět zůstávají případně nejvíce ohrožené skupiny lidí bez možného řešení.

Kniha je plná zkratk různých organizací, vládních uskupení, spolků a podobně, ve kterých může být obtížnější se orientovat, nelze však říct, že by nějaký pojem či zkratka nebyla vysvětlena. Co mi přijde poněkud nešťastné, jsou černobílé obrázky v tištěné publikaci, stejně tak špatná kvalita tisku na některých stránkách a velikost písma u grafických prvků (legendy). Z praktického hlediska je to velmi nešikovné, především vzhledem k vyobrazení míry intenzity určitého jevu původně barevnou škálou, která však v černobílé verzi nefunguje správně, a mapa je tak špatně čitelná – například graf 1.2 na straně 6 či obrázek 3.1 na straně 38 a mnoho dalších.

Co je velkým přínosem této knihy a dle mého názoru chybí v mnoha článcích a výzkumech, jsou právě jasná doporučení politikům a vládám ohledně dalších kroků a také porovnání různých monitorovacích systémů, adaptačních opatření či systémů včasného varování v rámci několika zemí. Toto vše dává knize mimořádně praktický rozměr. Dle doporučení autorů by se mělo daleko více směřovat k prevenci dopadů sucha, avšak stále často bývají řešeny pouze následky, tedy je poskytována jakási odpověď na sucho a jeho důsledky. Důležité je čerpat i z historie,

jak jedna z kapitol o případové studii o původním obyvatelstvu na poloostrově Yucatán (Sastaretsi Sioui, kapitola 5) zmiňuje. Nejedná se však o historický exkurz do možných důvodů zániku civilizace, ale přetavení do současného přístupu hospodaření s půdou původních domorodých obyvatel a jejich vnímání změny klimatu a adaptace. Původní obyvatelé a jejich adaptační strategie nelze ve výzkumu opomíjet a dle autorů by měl být kladen větší důraz na to, aby moderní věda více čerpala z tradičních přístupů k adaptaci a monitorování sucha.

Cílem autorů není podat vyčerpávající souhrn všech případů adaptace, ale spíše souhrn dobré praxe (a s ní spojených poučení) i poznatků z výzkumu, což vede k jisté generalizaci a hledání obecných doporučení. Zároveň ale editorům nelze upřít snahu zachovat komplexní přístup k problematice a důraz na specifický kontext prevence a adaptace na sucha a změny klimatu v odlišných světových regionech. Tato kniha je tak velmi přínosným souhrnem, který je a bude stále častěji potřebný a vyhledávaný.

Literatura:

FIGUET, E., KAENZIG, R., GUÉLAT, J. (2018): The uneven geography of research on “environmental migration”. *Population and Environment*, 39, 4, 357–383.

*Eliška Masná, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova,
e-mail: eliska.masna@natur.cuni.cz*

Kniha je zájemcům dostupná například v Knihovně geografie Přírodovědecké fakulty UK v Praze pod signaturou FG 89 nebo pro registrované uživatele NK ČR je plný text ke stažení jako e-book (ISBN 978-0-12-814821-1).